

Muaşşer Usûlü

Erol BAŞARA*

Özet

Bu çalışmada, TRT Türk Sanat Müziği repertuarına girmiş bir eserimdeki, tarafımdan oluşturulmuş Muaşşer usûlü müzik dünyasına tanıtılmaktadır. Makalede, Muaşşer usûlünün nasıl oluşturulduğu, bu oluşumda rol oynayan faktörlerin neler olduğu açıklanmıştır. Bu usûlün düzumüne, arüz vezni ile olan münasebetine ve müstezad formuna değinilen araştırmanın sonuna, Muaşşer usûlü ile bestelenmiş ilk eserin notası eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muaşşer, usûl,

Abstract

In this study, a usûl¹ called Muaşşer which is found by me, which is used in a song of me found in TRT's Traditional Turkish Music repertoire is introduced to the world of music. In the article, the method used to form the usûl of Muaşşer and the factors affected the formation is explained. The composition of usûl, its relationship with aruz and the form mustezad is also mentioned. The first piece composed by using the usûl of Muaşşer is attached at the end of the study.

Key Words: Muaşşer, usûl,

TRT Türk Sanat Müziği Değerlendirme Kurulu'nca incelenerek 15102 numara ile Türk Sanat Müziği repertuarına kabul edilen bir şarkımız, tarafımızdan bulunup isimlendirilen Muaşşer usûlünde ve Uşşak makamındadır. Muaşşer'in anlamı ve Divan Şiirindeki yeri hakkında İskender Pala² şu bilgileri vermektedir:

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Üyesi
(ebasara@cumhuriyet.edu.tr).

¹ Special Rithmic mode

² İskender PALA. Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000, s.289.

"Onlu, onluk. Edebiyatta aynı vezinde onar dizelik bendlerden oluşan nazım şekli. İlk bendin on dizesi birbirleriyle kafiyeli, sonraki bendlerin son iki dizesi iki bend ile kafiyeli olur.

Son iki dize her bend sonunda aynen tekrar ediliyorsa mütekerrir muaşşer, yalnızca kafiye yönünden ilk bend ile benzeşiyorsa müzdevic muaşşer adını alır. Başka bir gazelin her beyti yahut yalnızca matlai önüne sekiz dize ilâvesiyle yapılan muaşşere taş'ir denir". İskender Pala'nın bu bilgileri verdiği muaşşeri, isim olarak yeni bir usûle vermemiz, usûlün on zamanlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu isimlendirmede, Geleneksel Türk Sanat Müziğindeki Murabba (dörtlü), Muhammes (beşli), Müsebba (yedili) ve Müsemmen'den (sekizli) esinlenilmiştir. Muaşşer usûlünün nasıl oluştuğu ve gerekliliği hakkında söyleyeceklerimiz ise şunlardır:

Türk Müziği'nin birinci el kaynakları olan Edvârlarda ses sistemi ve makamların yanında, önemine binâen usûllere de yer verilmiştir. Örneğin Safiyüddin, Kitabü'l-Edvâr'ında³ "Usûl, muayyen düzümlerden yapılarak kalıp halinde tesbit edilmiş ölçülerdir. Usûl devirlerinden her dönüş, aruz vezinlerindeki kalıpların dönüşü gibi anlayış kabiliyeti olan insanların kolayca kavrayacakları ölçülü zaman dilimlerinden meydana gelmiştir" dedikten sonra açıklamalarına devam etmektedir. Nâsır Abdülbâkî Dede Tedkik ü Tahkik'inde⁴ usûlün tanımını şöyle vermektedir: "Ölçülü nağmelerin ölçüldüğü vuruşların, belirli bir sayıya göre bir araya getirilmesiyle oluşan bütünlüktür. Vuruş da, ölçülü nağmeler oluşurken bu nağmelerin sayısı, kesri ve aralarındaki açıklığın sayısı için ölçü olarak alınan zamanı belirlemek için kullanılan deyimdir". Zaman içerisinde Türk müziği müntesipleri, bu iki tanımda görülen "usûl devirlerinin kolayca kavranması" ve "vuruşların belirli bir sayıya göre birleştirilmesi" ilkelerine uyarak çok çeşitli usûller oluşturmuşlardır. Bu usûl oluşturma yöntemine paralel olarak Arel⁵ şöyle demektedir: "Usûller, zamanlarının sıralanışlarındaki hususiyetle hüviyetlenirler. Eğer bir usûlün zamanlarını diğer bir tertipte sıralarsak usûlü değiştirmiş oluruz. Meselâ Türk Aksağı usûlünün zamanlarını (1+2+2) şeklinde sıralayarak bu şekli yeni bir kalıp halinde tesbit edersek, yaptığımız kalıp Türk Aksağı'ndan ayrı bir usûl olur". Bu yöntemi

³ M.Nuri UYGUN, Safiyüddin Abdülmü'min Urmevi ve Kitâbü'l-Edvârı. İstanbul, 1999, s.226.

⁴ Yalçın TURA, Tedkik ü Tahkik Nâsır Abdülbâkî Dede. Pan Yayıncılık 119. İst..2006, s .68.

⁵ H.Sadettin AREL, Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri, Hazırlayan Onur AKDOĞU. Kültür Bakanlığı Yayınları /1347, Ankara, 1991, s.70.

destekler mahiyetteki başka bir açıklama da şudur⁶: "*Bir ölçü içinde 4 adet zaman birimi süresine sahip Sofyan usûlünün zamanları 2.1.1 şeklinde sıralanmıştır. Aynı süre içinde 1,2,1/2,1/2 şeklinde bir zaman sıralanışı yapılırsa 4 adet zaman birimli yeni bir usûl oluşur*". Bu şekilde ortaya çıkmış, zamanları aynı olduğu halde düzümleri farklı olup kalıp halinde tesbit edilerek Türk Müziğinde yer almış birçok usûl vardır. Örneğin 7 zamanlılarda Devr-i Hindî, Devr-i Turan, 8 zamanlılarda Düyek, Müsemmen 9 zamanlılarda Aksak, Evfer, Raks Aksağı, Oynak v.b.

Yeni bir usûl meydana getirmedeki bu temel yöntemin yanı sıra, Ezgi'nin⁷ bildirdiğine göre "*Fatih'ten sonra gelen musıkîşinaslarımız büyük usûllerden iki tanesini birleştirmişler ve ona zarbeyn (darbeyn) adını vermişlerdir*". Büyük usûllerde gördüğümüz bu "iki usûlü birleştirmek" şeklindeki ikinci usûl oluşturma yöntemini küçük usûllerde göremiyoruz. Ancak Ezgi ve Arel'de zımnen bu yöntemi çağrıştıran bazı söylemler şunlardır: Aksak usûlü için Suphi Ezgi⁸ "*başta bir Sofyan, sonda bir Türk Aksağı usûllerinden mürekkep dokuz zamanlı bir düzumdür*" demektedir. Aynı usûl için Arel⁹ "*bir Sofyanla birinci nevi bir Türk Aksağı'ndan mürekkeptir*" ifadesini kullanmaktadır. Ezgi'de gördüğümüz ilgi çekici ifadelerden biri de Raks Aksağı usûlüne aittir. Ezgi¹⁰ bu usûlün "*Aksak usûlünü husûle getiren Sofyan ve Türk Aksağı'nın mevkilerini değiştirmekle*" yapıldığını söylemektedir. Çalışmaya ışık tutması açısından Arel'deki¹¹ Evfer, Aksak Semâî, Ceng-i Harbî, İkiz Aksak ve Bektaşî Devr-i Revânî usûllerinin izahını da buraya almanın yararlı olacağı kanaatindeyiz. (Bu usûllerin izahı yapılırken oluşumda yer aldığı belirtilen usûllerin, düzümlerini aynen muhafaza ettikleri göz önünde tutulmalıdır). Evfer: Sofyan+İkinci Şekil Türk Aksağı. Ceng-i Harbî: Nim Sofyan+ Nim Sofyan+Semâî+Semâî. Aksak Semâî: Üçüncü nevi Türk Aksağı+Birinci nevi Türk Aksağı. İkiz Aksak: Devr-i Hindî+Türk Aksağı. Bektaşî Devr-i Revânî: Aksak+Sofyan.

Muaşşer usûlünün meydana gelmesinde edvarlardaki temel yöntemden ziyade, Ezgi ve Arel'in yukardaki küçük usûlleri izah tarzı ve özellikle bu usûlden bestelediğimiz ilk eserin edebî formunun "müstezad" olması etken olmuştur. Müstezad Arel'e göre

⁶ Şeref ÇAKAR, Türk Müsikisinde Usûl / M.E.B. İst. 1996, s.19.

⁷ Suphi EZGİ, Nazarî, Amelî Türk Musikisi, İst. 1935 C.V, s.295.

⁸ Suphi EZGİ, Nazarî, Amelî Türk Musikisi, İst. 1935 C.II, s.38.

⁹ H.S.AREL a.g.e. s. 97.

¹⁰ Suphi EZGİ, Nazarî, Amelî Türk Musikisi, İst. 1935 C.V, s.282.

¹¹ H.S.AREL a.g.e. s. 99, 102,107, 113, 116 .

beş türlü bestelenir¹²:

1-Eksik mısraı, anlam göz önünde tutularak önceki veya sonraki tam mısra ile birlikte bestelemek.

2-Eksik mısraı, tam mısralar için kullanılan usûllere bölerek bestelemek.

3-Eksik mısraı tekrar etmek.

4-Eksik mısradan önce veya sonra saz nağmeleri eklemek.

5-Eksik mısraı olduğu gibi bestelemek.

Muaşşer usûlünün ortaya çıktığı bestede, müstezadın tam mısraları için Yürük Semâî usûlünü, eksik mısraları içinse Sofyan usûlünü tercih ettik ve düzümlerini aynen alarak birbirine ekledik. Dolayısı ile Arel'in belirttiği maddelerden birinci ve beşinciye beraber kullandık. Bu iki usûlün birlikteliğinde; devir dengesi, ritmik uyum, yürüyüş zenginliği ve kendine özgü bir akıcılık rahatlıkla duyulabilmekte, "değişmeli usûl"lere sahip eserlerdeki etkileyici "değişim", Muaşşer usûlü ile bestelediğimiz eserde hissedilmemektedir. Bu nedenle, eserin usûlünü "değişmeli" olarak değerlendirmedik ve yeni bir kalıp olarak tesbiti cihetine gittik. Eserin sözlerle beraber tekrara, nakarata ve meyana gidişindeki saz ezgileri dikkate alındığında "on zamanlılığın" mecburiyeti görülmektedir. Akış ise "on zamanlı" hiçbir usûle benzemediğinden Muaşşer usûlünün bir mecburiyetten doğduğunu; bestede açık hece için on altılık, kapalı hece için sekizliği seçmemizin de, bizi Muaşşer usûlünü oluşturmaya zorladığını söylemek mümkündür.

Türk Müziğinde "usûller ile arûz kalıpları arasında tam bir ayniyet aranmaz".¹³

Bununla beraber Muaşşer usûlünün arûz vezni ile olan münasebeti hakkında şu tablo¹⁴ bir fikir verebilir:

1	1	1	1	2	2	1	1
me	fâ		i	lün	fei	lün	
fe	i	lâ		tün	fei	lün	

¹² H.Sadettin AREL, Prozodi Dersleri / Pan Yayıncılık İst. 1992, s. 64.

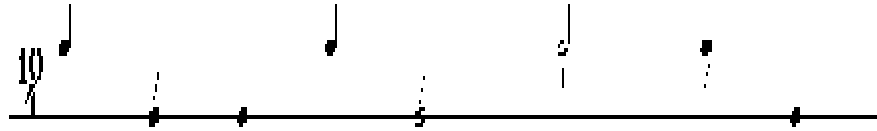
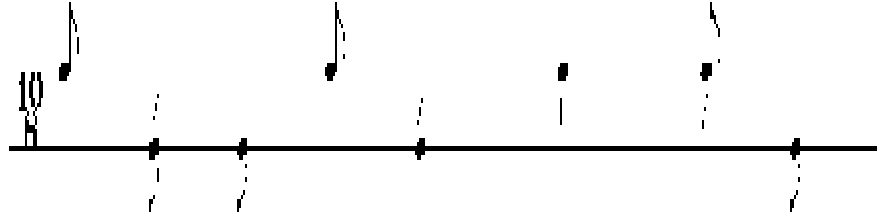
¹³ Yılmaz ÖZTUNA, Büyük Türk Müsikisi Ansiklopedisi. Kültür Bakanlığı / 1163, Ankara, 1990, c.II, s. .205.

¹⁴ Bu tablo, Ali SABUNCU'nun 1949-1950 yılları arasında Türk Musikisi Dergisi'nde yayınlanan makaleleri örnek alınarak oluşturulmuştur.

Tablodaki kalıpların yanında müstezadlarda çok sık rastlanan "mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün / mef'ûlü fe'ûlün" kalıbı notadan görüleceği üzere Muaşşer usûlüne uygun gelmektedir.

Sonuç

Ana hatları böyle çizilebilen Muaşşer Usûlü 10 zamanlı ve 8 darblı olup, kuvvetli zamanlara "+", yarı kuvvetli zamanlara "/" işareti konmak suretiyle, birinci ve ikinci mertebeden usûl dizeğinde şöyle gösterilir:

Usûlü: MUAŞŞER

Uşşak Şarkı

Söz: Gevheri
Müzik: Erol BAŞARA

♩ = 58

Dilber sana ben gözleri mestan demedim mi
Fetan demedim mi
Eğ an ederek bende bu gıryan demedim mi
Nâ lân demedim mi
Meftun olalı sen mehitâhâna gönülden
Ah ne gelir elden
Kaddimi hilâl eyledi devran demedim mi
Ilicran demedim mi

Rep.No:15102